

Groente

Atte Jongstra
Groente

Uitgeverij De Arbeiderspers
Amsterdam · Antwerpen

Copyright © 1991 Atte Jongstra

ISBN 978 90 295 7465 5 / NUGI 301

www.arbeiderspers.nl
www.atejongstra.nl

Voor Amy, wherever you are

Inhoud

I	PROLOOG	II
II	VAN A NAAR Ω	II
III	DE TUIN VAN HER SCHEL	12
IV	EEN EERSTE WOORD OVER BLAUWSCHOKKERS	14
V	VERSE CAPUCIJNERS	16
VI	HET BEGIN	30
VII	KAPPERTJES	32
VIII	EEN LEZING VAN DE FEITEN	33
IX	GROENTEGROEPEN	36
X	VAN BEVRACHTING NAAR BEVRUCHTING	36
XI	FRAGARIA VULGARIS	41
XII	DE VENT UIT PURJULOKA	42
XIII	CICHORIUM ENDIVIA	47
XIV	JEZUÏETEN, DE SCHEPPING, BLOEMKOOL	47
XV	EEN KARRETJE VOOR DE ZWEEDSE POSTERIJEN	50
XVI	ANIJS	51
XVII	DE ERWTENKEVER	51
XVII	RABARBER	54
XIX	EEN KLOOSTERTUIN IN 1820	55
XX	ZEEADIJS	56
XXI	ZAAD EN HELE VRUCHT	56
XXII	TUINBONEN: EEN KORTE GESCHIEDENIS	56
XXIII	SPAANSE TUT	64
XXIV	NAAR HET NOORDEN	64
XXV	WARENHUIZEN	67
XXVI	ZONDEN JEGENS SLA	70
XXVII	DE SCHRIFT BEMETEN	71
XXVIII	JONKVROUWMERK	74
XXIX	FRA ANGELICO-BLAUW	74
XXX	POMPOENEN	76
XXXI	HET RECHT VAN WIE DE GROND BEWERKT	76

XXXII DE SLUIZEN VAN TROLLHÄTTAN	78
XXXIII HET SCHEMA VAN KEBON	82
XXXIV KOOLCULTUUR	82
XXXV FESKEKYRKAN	82
XXXVI CASTELVETRO, CASTELVETRO	86
XXXVII ZALM EN WRAAKHARING	87
XXXVIII BRUSSELS LOF	89
XXXIX DE PEREN VAN AUGUSTINUS	90
XL EEN BLIK OP MARIA	91
XLI DE HARICOT EN POËZIE	91
XLII DE WINTERVAKANTIE	94
XLIII ANGELICA, ARCHANGELICA	95
XLIV VLEES EN VIS OP TAFEL	96
XLV ASPARAGUS OFFICINALIS	97
XLVI EEN BENOEMING ALS HOVENIER	98
XLVII AAN MIJN GROENE ZIJDE	137
XLVIII TURBULENTIE IN SLA EN BONEN	138
XLIX CLARE BIJ LAMPLICHT	141
L VENKEL EN ARTISJOKKEN	143
LI HET TUINFEEST VAN WIDÉN	144
LII WORTELBOORDERS	144
LIII NAAR LUNDSBERG	145
LIV SCHORSENEREN	147
LV EEN HISTORISCHE RADIJS VOLGENS MODERNE KWEERMETHODE	147
LVI SNEEUW EN STRONT	150
LVII DE KOMKOMMERBLOEM	154
LVIII GROENTELID VAN DE KONINKLIJKE POLDAVISCH AKADEMIE	154
LIX PI	155
LX MIDDELEN VAN BESTAAN	156
LXI LACTUCA SATIVA	157
LXII GELIJKENISSEN EN PARALLELEN	158
LXIII BETA VULGARIS	161
LXIV EEN VARIËTEIT UIT FINSTERWOLDE	161
LXV ARABISCHE GENEESKUNDE	162
LXVI BOERENKOOL	163

LXVII GROENTE TUSSEN FARIZEEËRS	163
LXVIII TELEN ONDER GLAS	165
LXIX MOES VAN DE CASSIA	166
LXX DE STAMVORM VAN DE TUINERWT	171
LXXI DE WETENSCHAP VAN GROENTE	171
LXXII EEN GROENTE-ECYCLOPEDIË	171
LXXIII EEN PROCESSIONSVLINDER	172
LXXIV HERINNERINGEN	173
LXXV SOLANUM TUBEROSUM	174
LXXVI LAXERENDE PEULEN EN GOUD	186
LXXVII LINZEN	187
LXXVIII HEMEL EN HEL VOLGENS EEN HOVENIER	187
LXXIX GENADEKRUID	196
LXXX CLARE OP MARIEBERG	196
LXXXI HERMETISCH VLEES	197
LXXXII CUCUMIS SATIVUS	198
LXXXIII DATURA STRAMONIUM	198
LXXXIV UITPLANTEN ALS KROPSLA	200
LXXXV HET BEWAREN VAN GROENTE	201
LXXXVI BLADROLLERS	202
LXXXVII HORTUS SICCUS	203
LXXXVIII ERWTEN MET PEPER EN AZIJN!	204
LXXXIX JESUÏETENKOST	204
XC RADIJZEN ALS SLUITPOST	107
XCI DE THUISKOMST	207
XCII HORTUS DELICARUM	210
XCIII I ^{1-D}	214
XCIV TUINBEELD	216
XCV EPILOOG	218

I PROLOOG

*Ieder mensch is een bovenier,
Ieder mensch is een graver.*

(Martinus Nijhoff)

II VAN A NAAR Ω

Hoe reis je van A naar Ω ? Vraag elke willekeurige voorbijganger en hij zal iets anders antwoorden. Het is maar wat er in hem opkomt. Als ik per se zelf iets zou moeten zeggen, komt een lange tocht ter sprake, door handleidingen over de moestuin, zaaischema's, naslagwerken in den brede en deelstudies die onbekommerd de diepte inschieten. Heen en weer bladeren te hooi en te gras. Een rommeltje eigenlijk, op het eerste gezicht nauwelijks een touw aan vast te knopen.

In een lang leven als het mijne wordt heel wat – ik mag wel zeggen met bekwame hand – gezaaid. Altijd groeien op de meest onverwachte plaatsen weer mooie dingen. Als ik op mijn herinneringen terugkijk, zie ik een bloemkool. Een prachtexemplaar. Zo'n halve bol die bijna uit de krop barst. Er staat van alles omheen. Prei, sla, bieten, een enkel stralend aardappelplant je, hoge kool, witlof, Jeruzalem-artisjokken: een proefje van het vele dat het zicht op de kern belemmert.

De regels in mijn bestaan begonnen op één laatste letter aan te sturen. Dat overkomt iedereen, daar valt weinig aan te doen. Je kunt dan uit veel mogelijkheden kiezen. Ik ging graven in mijn geheugen. Om zoveel mogelijk van de oogst der jaren boven te brengen.

Zo herinner ik me een man die Herschel heette. Ik heb hem nooit gekend, maar hij is aan het firmament van mijn geheugen blijven gloeien door de woorden die hij mij ooit liet lezen en die me een van die momenten bezorgde waarop veel delen even samenvallen tot één geheel, één uitzicht op wat zo fraai en veilig kan lijken.

Herschel begon zijn carrière als hobo spelende tiener bij de infanterie van Hannover, en wel onder George II van Engeland. Die speelde destijds in dat deel van Duitsland de hoogste viool. Herschel wilde een groot musicus worden en toen er oorlog uitbrak, besloot hij naar de Engelse badplaats Bath te vluchten. Dichter bij de troon, dichter bij het voortbestaan. Naar die letter voegde hij zich jong, in 1766: hij was toen negentien.

Herschel bleef niet bij George II stilstaan, hij richtte zijn oog op andere fonkelende figuren en ontdekte een planeet die hij het liefst *Ciara Sidus* had willen noemen. Dankbaarheid jegens zijn vorstelijke dirigent en de wetenschap dat er na de tweede ook een derde George zou volgen, deden hem echter kiezen voor *Georgium Sidus*. Een meesterlijke zet, die hem per ommegaande het lidmaatschap van de Royal Society in Londen bezorgde. Later zou hij tot buitenlid van de Koninklijke Poldavische Academie worden gemaakt.

Zo'n intrede als astronoom is niet ongewoon. Veel grote waarnemers kunnen terugblikken op minstens twaalf ambachten. Herschel is daarbij ook later nooit eenkennig geworden. Hij bleef verbanden zoeken in de chaos van diversiteiten die in de wereld en alle afspiegelingen daarvan nu eenmaal voor het oprapen liggen.

Herschel was een man van begripsverschuivingen, met meer, veel meer aan zijn firmament dan de zwaartekracht van nieuwe en oude lichtjes. Van de oude was lang niet alles meer kek en fris, meende hij. Een kwestie van aftakeling, verspilling of gewoon eeuwenlang onopgemerkt dromen, als een boek op een stoffige bibliotheekplank niet langer geschikt voor wat ermee bedoeld was. Glorie, vergaan, in kruimels uiteengevallen. En zulke kruimels zijn ervoor

geknipt om – zei Herschel het niet zo? – ‘uiteindelijk op elkaar te storten en óf na elkaar, óf in één geweldige, gezamenlijke botsing verenigd te worden in een nieuwe uitspreiding’.

Dit is volgens Herschel één beeld voor wat ons boven het hoofd hangt:

‘Een weelderige tuin die de grootst mogelijke verscheidenheid aan groente, fruit en andere planten heeft voortgebracht en zich méér beroept op het geheugen dan een gemiddeld mens kan verwerken. Veel van wat ik in mijn tuin zie opkomen, bestaat bij de gratie van mijn herinnering. Als ik het zie, is het tegelijkertijd onnoemelijk veel seizoenen geleden. Zo kunnen wij de reikwijdte van onze ervaringswereld tot een immense tijdsduur uitbreiden. Om de vergelijking nog even voort te zetten: is het achtereenvolgens waarnemen van ontkieming, bloei, bladerpracht, vruchtbaarheid, oogst of verwelking en verrotting niet vrijwel hetzelfde als het tegelijk in ogenschouw nemen van een groot aantal voorbeelden, meer of minder willekeurig geselecteerd uit elk stadium dat groente doorloopt tijdens haar korte bestaan?’

Herschel werd benoemd tot buitenlid van de Poldavische Academie zoals ik al zei, vanwege zijn gebleken kwaliteiten uit een baaierd aan mogelijkheden een groot en zeer veelzijdig verband bijeen te dichten, met voldoende ruimte om dit na zijn tijd even veelzijdig te betwijfelen. Vanuit diezelfde Academie werd ook een assistent aan hem toegevoegd, een man die zich in een ander verband en veel later nog buitengewoon verdienstelijk zou maken: dr W. Watson jr. Watson wees op de rode reuzenster Betelgeuze, Herschel keek en vertaalde wat hij zag onmiddellijk in termen van de tuin als een ‘glanzende kiemcel’.

Dat leverde hem zo’n overstelpend aantal onderscheidingen op dat ik me ze ordeloos door elkaar in een zilveren kistje voorstel. Wel met het deksel open, dat kistje. Herschel was ongetwijfeld ijdel genoeg om zijn bezoekers te laten zien dat voor verbeeldingen als de zijne meer dan één onderscheidingsmethode mogelijk waren.

De 'Tuin van Herschel' was een belangrijk, achttiende-eeuws begin, een eerste in een lange rij lezingen der gegevens. Tegenwoordig ziet men nog steeds wat Herschel zag, er is ook veel aan nieuw bewustzijn bijgekomen. Maar het is het nageslacht van niemand anders dan Herschel, dat het geheel beschouwt als een groene puzzel, die op de merkwaardigste plaatsen sleutels voor zijn eigen oplossing laat slingeren.

IV EEN EERSTE WOORD OVER BLAUWSCHOKKERS

Dames en Heren! U hebt mij als groentekweker binnengehaald. Ik geef daar niet zonder schroom gehoor aan, want publiek staat mij niet zeer duidelijk voor ogen. Maar enkele handwenken wil ik u wel geven. Kies gerust blauwschokkers als u graag erwten teelt en daarbij geen oogster van de klok bent. Wie genoeg smaakt in een perkje leuke, purperen bloemen, of gretig luistert naar het zwatelen der peulen, zal aan deze vruchten des velds veel teelvreugde beleven.

Als geen ander beheerst de grond de kunst van het zachtjes aankloppen en de hand ophouden. De aarde ademt voortdurend van het méér, méér!, zeker als het om stimulantia gaat. Tegenwoordig is dat een slecht voorbeeld. De stikstofgift moet dan ook met strenge beheersing worden verleend. De toevoeging der zachtere heelmesters echter, de fosfaten, mag volledig aan de vraag tegevoetkomen. Een besef van vergankelijkheid, beendermeel, een reuk van rotting, de geur van oud zeer met een bedrieglijk waas van groente, zetten uw tuin tot werken aan. Als de tijd rijp is, alleen dan. Ik vermoed trouwens dat u dat allang weet en zie dan ook – als ik het heel eerlijk en bescheiden mag zeggen – niets dan tijdloze oppervlakte in mijn verschijning.

Blauwschokkers doen ook zelf opademen, dat is het mooie. Zij duwen op eigen kracht de punt van hun steel door de oppervlakte, en reiken hoger dan ze zijn. Laat u niet misleiden door hun vlinderachtig voorkomen in de late lente. Fel en jong leven is in de tocht naar het hemelse het stadium waarin wordt gehaakt naar een gemis. De korte symbiose met wortelknol bacteriën is een even

noodzakelijke periode, een korte binding met het kleinste dat aan de voet kan worden waargenomen, een portiek tot de brede deur die voor iedere blauwschokker zalopenzwaaien.

Volgt u mij nog? Want ik spreek, als ik over mijn moestuin vertel, uitsluitend over mijzelf. Een kwestie van spiegelen. Ik leg mijn blauwschokkers in februari onder een bewasemde ruit en heb uitzicht op Rome, hoe beperkt ook. Daar gaat de wandeling heen, al dient men de voortgang hier in centimeters uit te rekenen. Een wandeltempo waarbij ik stut en steun van strenge leermeesters adviseer (kippegaas, rijshout). Anders komt men nooit ergens, zeker niet in hogere sferen.

Voor wie dit ontgaat: als u op de juiste wijze zaait, vindt u mij ver vóór dierendag in uw eigen tuin terug en mijn kogelrond voorkomen spreekt in niets van vasten. Dat komt pas in november. Zie daar mijn rotsvaste vertrouwen in de wet der seizoenen, ik kan het iedereen aanbevelen.

Een laatste vraag is die omtrent de tegenwoordige werking van de heilige Clara in de orde der blauwschokkers. Ik vrees dat het antwoord dit is: tijdelijk, zeer tijdelijk. Vluchtig bijna. In mijn eigen tuin en mijn eigen hoofd is Clara achtergebleven in niet méér dan een paar flikkerende beelden met veel sneeuw daartussen. Een roerend blank vingertje in weggedreven bruiden. Een dichte tuindeur. Vleugjes van vergankelijkheid als het seizoen zich daar volgens ieders opvatting voor leent.

In de loop der eeuwen is er over de moestuin heel wat gezegd. Ik ben een verwoede lezer, maar mij is in vele kloosterbibliotheekjes verzekerd dat daar zowel binnen als buiten de muur wordt geblikt.

Capucijners mogen hun geheimen graag conserveren, ze zijn niet de gemakkelijkste en laten zich zeker niet graag eten. In navolging van welke heilige ook, de reuk van de capucijner zet aan tot een belezen matigheid.

De geschiedenis is deze. Ik was als jongen week van hart en leer-gierig. Ik hoorde veel moois over Franciscus, het kleed der armoede en de nederigheid van de man daarin. Er was sprake van stil leven. Kennelijk trok me dat al heel vroeg aan. Vóór mijn achttiende werd ik franciscaan.

Zoals dat gaat met voorbeelden en leidsmannen, je probeert je er zo snel mogelijk van los te maken. Dat kostte me grote moeite. Gelukkig was daar Franciscus' stadsgenote Clara. Ook op haar heilige tafelkleed niets dan heel armoedig leven. Water en broodjes zó oud dat de schimmel er in een bedrieglijk waas van groente op stond. Clara ging vele vriendinnen voor waar het de maten betrof. Ze rekte de duurzaamheid van voedsel tot buiten alle grenzen op, om haar middel maar niet in te hoeven snoeren. Verder bedwong ze haar eetlust door specialisatie. Zij legde zich toe op de verpleging en verzorgde bij voorkeur de smerigste patiënten. Leprozen liefst, als die voor handen waren. Als zij slank uit de ziekenboeg opdook en aan de dis verscheen, walmde het van rottend vlees, pus en etter na hopeloos zoete heelmeeesters. Daar zat iets moois in, vond ik. Hier hing iemand strak aan de teugels als het om innemen ging, een prachtig alternatief voor eters die achter het méér, méér aandraven.

Het bestaan verdient pas hogere duiding als men weet wat eraan ontbreekt. Dat was al een vroege slotsom. Ik rammelde dan ook van liefde voor Clara, op het eerste gezicht.

Franciscus dacht ik bijna te zijn vergeten. Helaas mocht ik Clara in die dagen niet los van hem zien. Als ik aan haar dacht, moest ik wel een blik op hem slaan. Niet leuk, het beeld van haar zonder één grammetje vet in zijn armen. De koelte van de dageraad ging mooi aan mij voorbij. Ik wist niets beters dan voorlopig als *Dritter im Bunde* toe te treden. Eerst kwam Franciscus, dan Clara, dan ik. Op portretten van ons groepje stond ik in een bovenhoekje: een bescheiden glimlachend gezicht achter een bewasemd raam.

Franciscus scheen te hebben beweerd met Clara getrouwd te zijn. Dat had ik Clara nooit horen tegenspreken – al stelde ik me in hun

verhouding van consumptie niet veel voor. Ik moest het dus voor waarheid aannemen. Gelukkig had ik ook over Franciscus vernomen dat hij in 1226 zou sterven. Dat gaf moed. Het enige dat ik nu behoefde te doen, was wachten tot de dood hen zou scheiden.

Ik dacht vaak vooruit aan Franciscus' sterfdag: 4 oktober, die-rendag!

Er werd veel over mijn heilige en vogelenzang gefluisterd, hij zou daar iets mee hebben. Er was sprake van dialoog met de dierenwereld in het algemeen, zelfs met mindere broeders als wolven en dergelijke. Maar andere, harde feiten schreven hem juist een hobby in de moestuin toe. Bloemen, kruiden, groente, wondjes in handen en voeten, alles. Helemaal duidelijk was het allemaal niet. Er bleef veel onberijmd omtrent Franciscus' stappen.

Dat nam hem alleen maar méér voor me in. Ik wilde ver gaan om me in zijn plaats de wandeling voor te stellen.

Op een gelukkige dag, ik meen ergens begin oktober, kwam ik met een oude kloosterbroeder over de kleding van Franciscus te spreken. Van ruwe stof, naar het voorbeeld van zijn vader (een rijke kleermaker) grof genaaid. Maat en snit volgens de voorschriften van de Heilige Stoel. Op één stuk na, de muts. Daar had ik zo mijn eigen ideeën over.

In de groentetuin die Franciscus volgens mijn inlichtingen ten minste enkele jaren met grote toewijding heeft beheerd, moet hij proeven hebben gedaan met de Egyptische wijze van opschieten. Een stille voorstudie. Kloosterbibliotheekjes, ik heb dat van velen vernomen, willen nog wel eens over hun muren kijken, al is dat vaak van achter slot en grendel. Maar Franciscus schreef zelf, eerste regels en bullen. Hij kende de wetten van verzwijgen, achterhouden en inkleden en bleef daar tot in de letter getrouw aan. Hij droeg het geheim dat hij in folianten en daarbuiten vond stilletjes in de muts van zijn habijt rond. Die kap was, tegen alle encyclieken in, niet rond maar piramidaal van vorm. Het was tot dan toe alle volgelingen ontgaan. Dat vertelde die oude broeder me.

Hij wilde verder niets zeggen. Een knipoog naar de moestuin die bij het klooster hoorde, wilde hij wel geven. In die tuin mocht ik na wat zaaien en wieden vaststellen dat Franciscus een goed oog

had voor het hogere telen. Vooral bij erwten en peulen had zijn methode veel succes. De Egyptenaren hadden zich nooit tevreden hoeven stellen met water en brood, ze stelden slechts vier gelijke benen in een puntje op en de doppers tierden welig.

Mijn eerbied voor Clara, Franciscus en mijzelf steeg.

Ik vatte het idee op het geheim van Franciscus uit te dragen in de wereld. Die gedachte liet me geen rust meer. Mijn heilige verscheen me 's nachts met die puntmuts en trok zich vrolijk lachend aan een niet door de paus goedgekeurde en toegespitste baard.

'Hij is echt, hij is echt!' riep hij, en zijn hele aangezicht stond me voor ogen als een bewasemde ruit. Ik spande me in, maar zag niet ver: hij en Clara verdwenen spoedig uit mijn ogen, gearmd, als een rein en gouden bruidspaar. Een bitter beeld.

De volgende ochtend vroeg ik de oude broeder die muts van Franciscus nog eens precies op een leetje uit te griffelen. Dat deed hij.

En Clara, ja, wat was er met haar? Op het noemen van haar naam veegde de broeder onmiddellijk zijn bordje schoon, met enige walging leek me. Ik begreep het niet. Hij haalde plotseling zijn zakdoek te voorschijn, snoot luidruchtig en wees toen naar het gat van de deur:

'Jij hebt een andere boodschap, schiet je gauw op?'

Dat klonk bekend. Ik naaide van ruwe stof, in de grove, pauselijke steek, een puntmuts, waarmee ik in een nacht van het meest Egyptische duister op weg ging om dit mysterie ook in anderen te doen ontwaken.

Na lange, ongeschoren wegen was ik zelf helder als een beslagen bovenlicht je met zicht op Rome, mijn reisdoel.

Het was een tocht die homerisch in zijstappen werd uitgemeten, vol vrolijks en lang niet zonder berokkend leed. Ik passeerde rijkbeladen tafels, net bekeerd en jong zag ik aan veel voorbij.

'Kom monnikje,' hoorde ik vaak van aan het hoofd gezeten matrones, schallend zoals dat bij vlees hoort, 'je moet er nog van groeien...'

Dan wees ik op mijn muts en zei zo mild mogelijk dat daarin het

geheim van mijn groei als franciscaan school. Stil gerucht hierover snelde mij vooruit, zodat ik in Beierse en nog zuidelijker struiken gemaskerd werd opgewacht om eens flink aan de lurven te worden geschud.

Ik gaf niets prijs. Dit raadsel was als eerste voor de paus bedacht. Maar welke paus? Ik hoorde vele sterven. Roetpluimen en witte wolkjes over mijn pad, ik ben de tel kwijt geraakt.

Uiteindelijk, in Noord-Italië, kwam een baardig type op mijn weg. Hij stelde zich voor als Vossembrini, keek me van onder een puntmuts met troebel oog aan en zei zich bij me aan te willen sluiten. Het leek me een gladjanus. Hij zei dat mijn roem hem al enkele dagen eerder was voorbij gebeend, haastig en alleen onderweg naar Rome. Met het oog op mijn veiligheid was het wellicht raadzaam genoeg volgelingen te verzamelen om door Gods Sleutelhouder bijzonder ernstig te worden genomen:

‘Anders lopen we achter de feiten aan...’

Het kwam mij nogal opdringerig voor, maar wie was ik om zijn gezelschap, samen met dat van een identiek behaard en gekleed type, uit te sluiten? Oprecht geloof zet immers alle wellevendheid op een kier. Als het tenminste naar behoren met grove steken gekapt is: een paar bescheiden voorwaarden mag men in het aardse bestaan toch wel stellen. Ik kan me wat dat betreft in alle eenvoud geheel in de Heilige Stoel verplaatsen.

Vossembrini en zijn metgezel, een Roemeen die zich Petkov noemde, deden zich tijdens lange afstanden aan mij voor als toegevoegde franciscanen, hoewel ze zich niet meer zo noemden. Petkov sprak een gebroken tussentaaltje. Hij wees op zijn muts, toen op zichzelf en zei:

‘Capuzinescu...’

Het was een woord dat aan mijn voorbereidende zaaien en wieden deed herinneren. Ik vermoedde echter dat mijn goedgemutste gezelschap geen weet had van het mysterie omtrent eigenwijze groei. In hun kappen ging niets Egyptisch om. Vrouwen en vetbeladen tafels, dat wel. Hoe kon ik ze dat kwalijk nemen? Kort daarvoor hadden ze nog Italiaanse donderbussen in loondienst gehanteerd. Vossembrini werd desondanks niet moe te beklemtonen

dat ze vlees en gestort bloed waren ontstegen, dat hun levensloop de werkelijkheid op dat punt trouw navolgde. Franciscus was immers zelf gedrost uit een leger waarvan hem de aanvoerder was ontschoten!

Ik zag Vossembrini's blik in elk dorp waar we kwamen ouderwets beslagen achter rokken aanschieten. Ik had mijn bedenkingen, de geestigheden moesten van mij komen. Zoveel was duidelijk.

Ik doe mij, als het om regels gaat, niet graag voor als uitzondering. De waarheid is in de gemeenschap een hoog, maar al te zeer verzonken goed. Wij hebben dat vaak tegen elkaar gezegd, Franciscus, Clara en ik.

Ik was gaandeweg vol twijfel geraakt over de juistheid van een gezamenlijke, Romeinse expositie. Van mijn welriekendheid was ik overtuigd, Vossembrini waste zich echter zelden, Petkov nooit. Aan ons gezelschap hing een uitzonderlijk luchtje. Dat werd versterkt toen Vossembrini voor het oog van duizend belangstellenden een apocrief kunstje van Franciscus herhaalde, een schaamteloosheid ver bezijden de waarheid. Als onze heilige zelf stond hij op een heuveltje en hoe hij het flikte weet ik niet – ik meen een fluitje te hebben gehoord. In een oogwenk waren zijn hoofd en schouders met krassende kraaien bedekt.

'Wie doet Franciscus en mij dit na?' riep hij overmoedig. 'Zo iets is eenmalig toch? Ecco!'

Er werd allerwegen nadrukkelijk geapplaudisseerd.

Ik begon tegen Vossembrini over mijn bijgedachten toen we aan de voet van de Apennijnen even uitbleezen, maar die lachte schamper.

'Je begrijpt het verkeerd,' zei hij, 'het is juist de bedoeling de goed getroffen uitzondering tot regel te verheffen. Compleet met lak en zegel uit geparfumeerde vingers. Je bent te bescheiden. Doe als ik en Petkov!'

Ik voelde me niet op mijn gemak. Hoe pijnlijk ook, Franciscus en Clara hoorden in dit denkraam en waar bleven zij?

Met zorg zag ik Rome tegemoet. Vossembrini had een lege muts op het hoofd, die zou waarschijnlijk geen hoge bezwaren geven. Ik torste een last van uitheemse kennis onder diezelfde muts,

jaarstondes en oude principes omtrent bouwen en verbouwen, en vreesde dat welke paus ook Egyptische bonen in de moederkerk wilde koken tot die zich weekjes bij een hoge regeling zouden neerleggen.

Ik had me tot Italië zoveel mogelijk beperkt tot een hand omhoog bij de bakker, op stille tuinmuurtjes knagen aan een rauwe prei of een vuistje grauwe erwten in één keer in de mond. Zeggen deed ik niet veel. Ik knikte meestal maar wat. Pij en puntmuts spraken echter schier onophoudelijk, ik kletste Franciscus en Clara de oren van het hoofd door in mijn bestaan van hen te getuigen. Vossembrini had daar weinig gevoel voor. Hij zei dat er weliswaar veel moois en gemeenschappelijks onder een hoofddeksel om kon gaan, hoge gedachten over smeltkroezen en kloostergemeenschap: ik was slechts één capucijner met één muts en dat was voor om het even welke paus een te schrale oogst om een nieuwe orde te bezegelen.

Een nieuwe orde! Dat woord leek me te veel van het goede, het joeg me schrik aan.

‘Bij de wording van een nieuwe orde gaat het simpelweg om getallen,’ zei mijn metgezel. ‘Een paus is een man van mutsen tellen. Niet iemand van één stuk. Hij wil een heel veld vol zien. Verder is hij zelden de beroerdste.’

‘Über kel Pause ebben wai ’t krek?’ vroeg Petkov in zijn kromme Volapük.

Hij had zijn sandalen uitgedaan en wreef zijn voetzolen. Vossembrini gebaarde dat hij zich er buiten moest houden. Dat kwam mij hoogst verdacht voor.

‘Wat maakt het uit?’ zei hij. ‘Eulalius, Simplicius, Anastasius de Bibliothecaris... Het gaat niet om de persoon maar om de telling.’

Ik groef in mijn geheugen naar de vernoemden, vond veel oud en schreeuwend purper, felle bullen, hoorde lang vergeten antifonen, maar het was allemaal anders dan in Vossembrini’s voorstelling.

‘Ik zie je nadenken,’ zei Vossembrini, ‘dat is een slecht teken jongen... We moeten proselieten maken, en snel, anders overleven we Rome nooit!’

Vanaf dat moment nam Vossembrini de leiding. Ik deed er het zwijgen toe als hij in dorpen de vrouwen eerst de wetten van de capuchon onderwees, om vervolgens al hun zonen volgens de nieuwe letter aan te kleden en mee te nemen. Ik oefende mij in nederigheid, en ondervond van Vossembrini veel medewerking. Zelfs de kruiperige Petkov, een vazallen natuur, een geboren knecht met brede onderarmen en bonkige schouders, leek in Vossembrini's schaal van rang en stand een hogere plaats in te nemen. Zeker sinds hij in een Apennijns dorpje twee weerspannige vaders tegelijk in een bergbeekje wierp, alvorens hun kinderen in onze rijen te drijven. Ze stonden er sidderend in ruim vallende habijten bij. Ik schoof met zachte hand een muts over hun hoofd. Die hadden ze nog vergeten. Zo'n stille wijding ontging Vossembrini niet.

Ik was een buitenbeentje.

Het getal van volgelingen steeg schrikbarend. Eens hoorde ik bij de nadering van een dorp een kind door een straat rennen en schreeuwen:

'De grauwe plaag!'

Nu was er niets aan te merken op de waardigheid van onze wandeling, maar al het kloppen aan dorpsdeuren bleef niet zonder resultaat. Principiële bescheidenheid, honderden met schroom opgehouden handen, deden een bodemloos beroep op proviandkamers en voorraadkelders. Tot mijn leedwezen zag ik veel gezonde eters onder ons, die het niet bij brood alleen hielden, maar ook genoeg namen met hele hammen en worst voor lange winters. Vossembrini en Petkov zag ik schaterend een zij spek opsnijden, hun kinnen glommen van God en Clara vergeten vet.

Ik mompelde wat over het verglijden van alles wat heilig was, over oud brood met groente...

Ik versprak me, het was ruim een week herfst en alsof de duvel ermee speelde, begonnen alle hanen in de buurt meteen te kraaien. Vossembrini schrok op van het eten, keek me even onderzoekend aan, haalde toen de schouders op en zei dat ik me niet tot de letter aan Franciscus moest houden. De geest van zoeken en wandelen, daar ging het om. Om getal zeker niet minder. Vooral wat dat laat-

ste betrof kwelden hem aanzienlijk minder zorgen dan toen hij me voor het eerst had ontmoet.

Dat zei hij.

Ik zweeg over Clara en berustte in mijn geheim.

Ik had ondertussen inlichtingen over de paus ingewonnen. Vossembrini was een man van de daad, Petkov schaamde zich niet voor een onvertogen woordje meer of minder. De onderhandelingen zouden wel op mij neerkomen. Men hield de zittende paus op dat moment voor Paulus v of vi. Als het onverhoopt een Johannes mocht zijn, kwam men toch al gauw op twee- of drieëntwintig. Ik ademde opgelucht. Ik was tot dan toe nooit een schrijver of een lezer geweest. Alles van Franciscus – en Clara! – had via mond en praktijk in mij gestalte gekregen. Ik zou tenminste niet voor een papieren paus als Anastasius hoeven verschijnen. Het zou een moeizaam gesprek zijn geworden.

Die paus dus had met zijn telling niet kunnen wachten tot we in Rome waren gearriveerd. Langs zandwegen en rotspaadjes zag ik in haast getimmerde hokjes staan. Achter het loket een broeder in mij onbekende uitrusting: een zwarte pij, een potlood en een papiertje. Vossembrini had door vele loketten heen een blik op alle koortsachtige turfjes geworpen en bedacht een vorstelijke krijgslist, waarvan de geschiedenis het succes nog eeuwenlang zou afschrijven. Om elke volgende telplaats liet hij onze volgelingen eerst tweemaal, toen zelfs drie- en viermaal defileren en ten slotte werden we door elke gepasseerde telbroeder in paniekerige galop ingehaald. De proselieten stoven in de berm als ze de hoeven hoorden slaan. Petkoven Vossembrini wezen even later grijnzend naar fladderend zwart in de verte.

‘Dat zit wel goed met de orde,’ riep de laatste. ‘Met een beetje geluk zit er een zelfstandige geloofsrichting in. Ik als generaalprelaat, jij als profeet en Petkov als uitsmijter van een eigen Sint-Pieter. Of niet soms!’

Hij sloeg me enthousiast op de schouder. Ik dacht dingen die nauwelijks iemand kon overzien.

Alles leek in die dagen sneller te verstrijken dan het menselijk verstand kan volgen. Ik althans hield Vossembrini's tempo moeilijk bij. Hij raakte bezeten van het idee dat er haast was geboden, dat we de zittende paus rennend en misschien zelfs wel vliegend moesten benaderen.

'Onze cijfers mogen niet bezinken,' riep hij onophoudelijk, 'heet vuur en de smid, zo gaat het spreekwoord!'

's Avonds als de takkenbossen vlamden, kreeg hij visioenen van snel vervoer. Paarden en wagens verkeerden in ijzeren paarden en wagens, die briesend en fluitend richting Rome rolden. Eén blik op een houtduif of zelfs maar een sijsje was voldoende om nog stoutere stukjes te fantaseren.

Ik dacht aan de overvloedige maaltijden die inmiddels eerder regel dan uitzondering waren geworden. Mals brood, geschoten wild en vlees van met nederige overtuigingskracht verworven schapen en runderen. Ik dacht bitter over Vossembrini: hij leek langzamerhand in staat mijn heilige Clara aan de eigen teugels op te knopen en van Franciscus werd nauwelijks meer gerept. Het was nu Vossembrini die de klok sloeg. Hij had de wind eronder, de puntmutsen vlogen in streng gelid door de velden. Reistijd leek een te verwaarlozen factor tijdens onze tocht. In een mum hadden we Florence en Siena achter ons gelaten.

Mijn voorstel om links af te slaan en via Perugia naar Assisi op te trekken werd door onze generaal-prelaat – hij liet zich alvast zo noemen – publiekelijk weggehoond. Dat was uitstel der dingen. Gevaarlijk voor de zaak der capucijners. Voor je het wist was het seizoen voorbij! Deze beeldspraak had hij uit mijn weinige woorden samengesteld, die Vossembrini. Een lage en listige strever, iemand om zeer voorzichtig bij op te zien. Ik hoopte maar dat hij het geheim niet had doorgrond.

Dat hij mijn bede tot afslaan 'onnodig uitstel' noemde, trof mij. Ik had inderdaad geen haast, maar voelde me meegesleurd, wist van uur noch dag en zag een ernstige geloofscrisis in het zwerk hangen. En van dat alles had ik Vossembrini niets verteld.

Mijn overtuiging was onder de voortjagende troepen volgelingen uitgedeeld. Franciscus was verworpen tot een waterig zonnetje,